

Kulturell revolusjon, utvidelse av demokratiet

Taler

Einar Gerhardsen

Dato

1 januar 1963

Sted

NRK radio og fjernsyn

Omstendigheter

Nyttårstale

- 1 De nordmenn som levde i forrige århundre, måtte leve og arbeide under langt dårligere vilkår enn vi. Det var tungt å rydde jord og felle tømmer uten annen kraft enn sterke never. Det var hardt å bygge veier med hakke, spett og spade. Det var stridt å ro fiske og seile til sjøs. Det var et slit å bygge landet. Slit var det
- 5 også for de hundretusener som valgte å reise ut og stifte nye hjem på den andre siden av havet. Og tradisjonene fra denne slitets nybyggertid, hjemme og ute, er den dag i dag levende i vårt folk. Vi vil bygge videre på det materielle grunnlag som tidligere generasjoner har skapt gjennom sitt strev. Men vår største arv er kunnskapen, som har økt fra slektledd til slektledd. Og samfunnsforholdene,
- 10 slik de arter seg for oss, er også resultat av en lang utvikling. På alt dette kan vi bygge.

- Vår tid er preget av en kulturell revolusjon. Kunnskapene øker med veldig fart, dels gjennom et intenst arbeid ved forskningsinstitusjonene, dels ved en bred
- 15 oppsamling av erfaringer fra daglig liv og virke. Vi lærer stadig mer om naturen, samfunnet, teknikken og om mennesket selv. Og kunnskapene blir spredt gjennom flere og bedre skoler, gjennom nye institutter som gir råd og veiledning, gjennom aviser, radio, fjernsyn og andre moderne formidlingsmetoder. Kunnskaper og utdanning er ikke lenger forbeholdt noen
- 20 få, men blir et gode som fler og fler får nytte godt av. Denne kulturspredningen må føres videre til hele det norske folk, slik at hver enkelt kan få del i kulturgodene.

- Kunnskapene kjenner ingen landegrenser. Det meste av det som nordmenn vet
- 25 og kan, har de lært av andre. Det samme kan sies om England, Tyskland, Russland, Japan - om ethvert annet land. Videnskapsmenn har kanskje hatt lettere enn andre for å forstå at kunnskapene er hele menneskehetens felleseie.

30 Forskere og kunstnere møtes i internasjonalt miljø, og studerer hverandres
verker. Ungdommen lærer i økende grad fremmede språk, kommer på tale- og
lesefot med hverandre. Det betyr en nedbrytning av nasjonalistiske fordommer
og en oppdragelse til mellomfolkelig forståelse.

35 Vi befinner oss midt oppe i en fantastisk teknisk utvikling. På dette området
skjer det mer på ti år enn på hundre år tidligere, og tempoet i utviklingen ser ut
til å øke. Om vi skal prøve å forestille oss de tekniske hjelpemidler som vil stå til
rådighet mot slutten av vårt århundre, må vi ta fantasien til hjelp. I øyeblikket er
det kanskje romforskningen som sterkest fanger interessen. Men det er vel
atomkraften som vil få størst betydning. Når den for alvor kan settes inn i
40 fredelig oppbyggingsarbeid, kan det komme til å bety en langt større teknisk
omveltning enn menneskeheten noen gang tidligere har opplevd. I alle tilfeller
kan vi være sikre på at utallige forbedringer og oppfinnelser, store og små spredt
over alle felter, uopphørlig vil endre produksjonsteknikken og skape om hele vår
tilværelse. Det ligger i sakens natur at de store og rike nasjoner må gå foran i
45 dette tekniske nybrottsarbeid. Men også de små land må følge med, om de skal
kunne nytte de veldige muligheter for økonomisk vekst som nå åpner seg.

Men det er ikke nok å beherske teknikken. Norge har, som alle andre land, gjort
den smertelige erfaring at mulighetene kan forspilles, og at tekniske framsteg
50 også kan være forbundet med økonomiske og sosiale tilbakeslag. Det er derfor
en viktig politisk oppgave å søke å hindre slike kriser, og sikre at de tekniske
mulighetene blir riktig utnyttet. En slik politikk kan bare føres på grunnlag av
en samfunnsmessig planlegging. Verden over er det en stigende forståelse for at
denne planleggingen må bygges ut.

55 Men det er nødvendig at folk flest forstå de grunnleggende ideer som
planleggingen må bygge på. Ellers kan det bli vanskelig for de politiske organer å
følge en rasjonell linje. Først og fremst må en prøve å se tingene i sammenheng,
skjønne at alle oppgaver ikke kan løses på én gang, og at det er nødvendig å
60 foreta en prioritering. Og de ulike grupper må være villige til å samordne sine
interesser utfra et helhetssyn. Dette vil for eksempel være nødvendig under de
store lønns- og inntektsoppgjør som nå forestår. Og samme problemstilling vil
melde seg stadig på ny. Slik vil vårt demokrati år etter år bli stilt på prøve.

65 Like påkrevd er de å forstå de langsiktige problemer. Samfunnsstrukturen
endrer seg uopphørlig, i takt med den tekniske utvikling. Industrialiseringen var

lenge det mest iøynefallende trekk. Med den fikk vi en moderne klasse av industriarbeidere. Den industrielle vekst fortsetter i hurtig tempo, men uten å
70 kreve noen større tilgang av ny arbeidskraft. Og i dag er det de tjenesteytende næringene som svulmer opp og trekker folk til seg. Særlig fra jordbruk og fiske går det en bred strøm av folk til andre næringer. Mange ser med uro på dette, men det er en utvikling som har gått for seg gjennom mange år og i alle moderne samfunn. Den er en forutsetning for den almindelige økonomiske vekst og for
75 en tilfredsstillende bedring av levestandarden i jordbruks- og fiskerinæringene.

I industrien og de andre næringene vokser funksjonærene i tall og betydning, og samtidig ser vi mange tegn på at tradisjonelle forskjeller mellom arbeidere og funksjonærer blir utvisket. Slike forskyvninger i arbeidslivet er et nødvendig
80 ledd i velstandsutviklingen og en forutsetning for å holde full sysselsetting. Arbeidskraften må stadig i betydelig omfang strømme til de produksjonsgrener og bedrifter som viser høyere produktivitet, og det vil ofte si helt ny virksomhet. En beregning som er utført i Amerika, går ut på at halvparten av den arbeidsføre befolkning der borte i dag produserer varer som var helt ukjente for tjuefem år
85 siden. I Sverige regner man nå med at mange må være innstilt på å skifte yrke både to og tre ganger. Da både Amerika og Sverige ligger foran Norge i økonomisk utvikling, gir disse opplysningene en pekepinn om omfanget av de problemer som også vi må innstille oss på. Det er en stor oppgave for samfunnet å løse disse omstillingsproblemene på en sosialt forsvarlig måte. Her er årsaken
90 til at vi nå bygger ut en statlig arbeidsformidling, og legger større og større vekt på omskoling og tilleggsutdanning.

Vår historie i nyere tid har ett dominerende trekk som ganske enkelt består i at det norske samfunn stadig blir større. Norges folketall er blitt mer enn
95 femdoblet i løpet av de siste to hundre år, og vil trolig passere fem millioner en gang mot slutten av dette århundre. Befolkningsveksten har i høy grad bidratt til den økonomiske framgangen. Med et stagnerende folketall hadde det ikke latt seg gjøre å bygge landet og nytte ut naturrikdommene tilnærmelsesvis i den utstrekning som det har skjedd. Også heretter vil befolkningsveksten være til
100 fordel for Norge, ihverfall i lang tid framover. Men vi må være klar over at den også vil reise en mengde problemer som vi må lære å mestre.

Vi synes vi har god plass i Norge, men der folk flest bor er det ikke lenger så godt om plassen. Mest utpreget er dette rundt Oslofjorden, hvor bosettingen blir
105 tettere og tettere og byområdene blir mer sammenhengende. Andre store

bosetningskonsentrasjoner kan en vente å få sør og øst for Trondheimsfjorden, omkring Bergen og ved Stavanger. Men også i andre distrikter vil vi få bydannelse som etter norske forhold er store. I alle slike strøk er det eller blir det et fundamentalt spørsmål hvordan grunnen skal brukes. Hvilke områder skal legges ut som boligfelter, hvilke skal forbeholdes industrien, hvilke skal nyttes til skoler og lekeplasser, parker og rekreasjonsanlegg? Og det blir en krevende oppgave å regulere trafikken som stadig øker. Det er åpenbart at alle disse oppgavene bare kan løses gjennom samfunnsmessig planlegging og initiativ i stor målestokk.

Mange vil spørre: hva med bygdene? Også der gjelder det å sikre en tilfredsstillende utvikling. Bygdene trenger ny industri, bedre kommunikasjoner og sentra som er utstyrt med kulturelle, sosiale og andre institusjoner. Bygdene, med sine skoger og fjellvidder, utgjør Norges veldige friluftsområde som vi må ta vel vare på, og som også gir muligheter for en økende turisttrafikk. Om oppgavene er store i byene, er de ikke mindre i bygdene. Også bygdene har behov for samfunnsmessig initiativ i langt større grad enn tidligere.

Norge er stolt av sine demokratiske tradisjoner og sin gamle forfatning, som var inspirert av den franske og den amerikanske revolusjon, og vel også av den tidligere britiske revolusjon. Det norske folkestyre har utviklet seg gradvis, med sterke kontakter til andre land. Norge har aldri isolert seg, og kunne ikke blitt et moderne demokrati gjennom isolasjon. Moderne, det vil si moderne i dag, men demokratiet må være i stadig utvikling. Folkestyret slo først igjennom på det politiske område. På andre områder har det gått langsommere, og vi kan ikke slå oss til ro med de resultater som hittil er nådd. Riktignok har samfunnets organer i dag en langt større innflydelse over det økonomiske og sosiale liv enn for tjue eller tretti år siden. Og også på arbeidsplassene er forholdene blitt mere demokratiske. Likevel er det langt igjen til et fullstendig økonomisk demokrati og et virkelig bedriftsdemokrati. Vårt kulturliv blir stadig mer demokratisk, etterhånd som skolene bygges ut og andre kulturtiltak blir gjennomført. Men også her har vi ennå en lang vei å gå.

Det kan ikke være tvil om at utvidelse av demokratiet, på nær sagt alle områder, blir et politisk hovedspørsmål i Norge i mange år framover. Det vil vekke diskusjon og strid. Det vil vekke interesse hos alle lag av folket, og aktivisere dem til å ta del i den samfunnsmessige planlegging som er nødvendig om vi vil styre samfunnsutviklingen slik at Norge blir et bedre og bedre samfunn å leve i. Et

Norge som ikke bare er velstående, men også et land hvor alle trives.

Under vårt strev for å styrke og bygge ut demokratiet, gjelder det nå som før: Norge må ikke isolere seg fra strømmingene ute i verden, hvor det finne sterke
150 krefter som arbeider for å trygge og utvide folkestyret. Vi skal først og fremst holde kontakt med de øvrige demokratier, men skal heller ikke lukke øynene for den kjensgjerning at i storparten av verden råder et mer eller mindre utpreget diktatur, og vi vil gjerne at disse diktaturene etter hvert skal utvikle seg til demokratier. Vi må engasjere oss aktivt i det mellomfolkelige samarbeid, som er
155 i hurtig utvikling og som er nødvendig for å oppnå avspenning og varig fred. I dette arbeidet har hverken vi eller andre lov til å gi tapt, hvor mørkt det enn måtte se ut.

Cubakrisen var livsfarlig, for Norge, for Vesten, for kommunistlandene og for
160 de nøytrale stater. Men nettopp det forhold at krigsfaren var så overhengende, førte noe nyttig med seg. De to hovedmaktene fikk gjennomført en slags grenseoppgang, og det er grunn til å merke seg hvordan Sovjetsamveldet ga opp sitt framstøt mot et viktig amerikansk sikkerhetsområde, mens De forente stater forstod at det måtte skje i en form som ikke førte til unødig tap av prestisje for
165 sovjetregjeringen. Cubakrisen viste også hvor viktig det er å holde forbindelseslinjene til motparten åpne når forholdene spisser seg til. I de kjernefysiske våpens tidsalder kan en stormakt komme til å sette i verk skjebnesvangre tiltak bare fordi den er usikker på motpartens hensikter. Det synes som både president Kennedy og statsminister Krustsjov har trukket
170 positive konsekvenser av denne erfaring.

I denne sammenheng er det naturlig å peke på visse trekk i de senere års utvikling i Sovjetsamveldet, først og fremst oppgjøret med stalintiden. Oppgjøret synes å bli mer og mer åpent, og spre seg til stadig fler områder av
175 samfunnslivet. Den bedring av levestandarden som har funnet sted, spiller sikkert en rolle i denne forbindelse. Større velstand fører med seg en sterkere personlig trang til trygghet og friere samfunnsforhold. Vi kan nok få oppleve tilbakeslag. Men den utvikling som er begynt, bæres fram av så viktige grupper i det sovjetiske samfunn at den neppe kan stanses. Vi må tro at denne utviklingen
180 vil lette arbeidet for å finne former for fredelig sameksistens som både øst og vest kan godta.

Når vi ved et årsskifte vil ønske hverandre noe godt for det nye året, så ønsker vi

185 gjerne fred. Slik har det vært i mange år nå, og slik vil det bli så lenge
krigstrusselen henger over hodene våre. Krigen er menneskers verk. Vårt ønske
om fred må derfor munne ut i et ønske om at de statsmenn som har verdens
skjebne i sine hender, for alvor må gå inn for å få tatt et første skritt på
nedrustningens vei.

190 På den første dagen i det nye året ber jeg om å få sende en hilsen og takk til alle
landsmenn, for arbeid og samarbeid i 1962. Alt i alt var det et godt år for Norge.
I det nye året må vi fortsette arbeidet og samarbeidet, til gagn for landet og for
hele folket.

195 Vi samler oss i en hilsen til Norges konge, og i et varmt ønske om alt godt for
ham og hans familie.

200 Et godt år for alle nordmenn, de som er hjemme i bygd eller by, nordmenn i alle
land og på alle hav.

Kilde

www.regjeringen.no

URI

205 <https://www.virksommeord.no/tale/kulturell-revolusjon-utvidelse-av-demokratiet>

210

215

220